

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

Cilt: 3 Sayı: 2 Ağustos 2020

ss. 632-636

Makalenin Geliş

Tarihi

09/05/2020

Makalenin

Kabul Tarihi

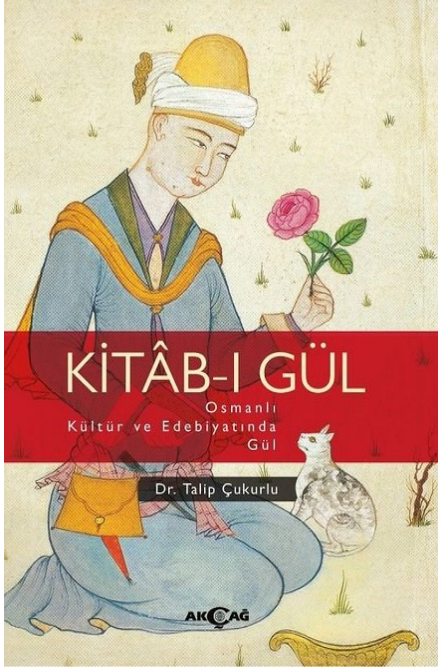
18/08/2020

Yayın Tarihi

30/08/2020

KİTÂB-I GÜL – OSMANLI KÜLTÜR VE EDEBİYATINDA GÜL¹

Abdulkadir SARUK²

Kitâb-ı Gül adlı çalışma, Talip Çukurlu tarafından kaleme alınmış, eserin ilk baskısı 2019 yılında Akçağ Yayınları tarafından yapılmıştır. Kitâb-ı Gül, 430 sayfadan ibaret bir eserdir. Eser, Talip Çukurlu'nun doktora tezinin genişletilmesiyle ortaya çıkmıştır. Gül ile alakalı akla gelebilecek her türlü soruya cevap veren eser, yedi ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler şunlardır:

Birinci Bölüm: *Gülün Yansımaları*

İkinci Bölüm: *Gülün Klasik Türk Şiirine Yansımaları*

Üçüncü Bölüm: *Gülün Unsurları ve Çeşitleri*

Dördüncü Bölüm: *Gül-Din ve Tasavvuf*

Beşinci Bölüm: *Gül ve Toplum*

Altıncı Bölüm: *Gül ve İnsan*

¹ Çukurlu, Talip (2019). Kitâb-ı Gül - Osmanlı Kültür ve Edebiyatında Gül, Ankara: Akçağ Yayınları.

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. abdulkadir_saruk@windowslive.com, ORCID ID:0000-0003-4563-4755.

Yedinci Bölüm: *Gül ve Tabiat*

Kitâb-ı Gül, 14. ve 19. yüzyıllar arasında genel olarak gazel nazım şekliyle yazılmış beyitlerin yer aldığı ve her yüzyılın önde gelen şâirlerinin gülle ilgili örnek beyitlerinden oluşmuş bir eserdir. Ancak bunun yanında kimi zaman eserde kasîdelerden, bentlerden ve kıt'alardan örnek beyitler seçildiği de tespit edilmiştir.

Gülün Osmanlı toplum hayatındaki yerini tespit etmek, kültür, sanat ve edebiyat dünyasının en önemli araçlarından biri olduğunu ortaya koymak, şâirlerin gerçek-mecaz hangi yönleriyle gülü şiirlerde kullandıklarını açıklamak ve bunun neticesinde gülün klâsik Türk şiirine katkısını belirlemek Kitâb-ı Gül'ün konusunu oluşturmaktadır. Bu eserle, çiçeklerin sultanı kabul edilen gülün, Osmanlı sosyal hayatına, kültür ve edebiyatına, şiire ve bilhassa gazellere yansıyan yönlerini ortaya çıkarmak, gülün diğer çiçeklerle hangi açılardan ilişkilendirildiğini tespit etmek, günlük hayatın hemen her alanındaki kullanımını belirlemek amaçlanmıştır.

Kitâb-ı Gül'de, gülün sadece şiirde değil, minyatürde, halkın geleneklerinde, inançlarda, kozmetikte, ilaç yapımında, giyim kuşamda, çocuklara isim takmada, tarihî-efsanevî şahsiyetleri tarif etmede vb. kendine önemli bir yer edinmiş bitkisel ve kültürel bir miras konumunda olduğuna eserin genelinde değinilmiştir.

Divân şâirlerinin gül ile ilgili yaptıkları benzetmeler, kullandıkları belli başlı mazmunlar gül ile ilgili ortak bir kültürün oluşmasına zemin hazırlamıştır. Divân şiiri olarak da adlandırılan klâsik Türk şiirinde gül, genel olarak bir güzellik sembolü olmakla birlikte aynı zamanda aşkın, sevgilinin, temizliğin simgesi haline gelmiştir. Eserde yanakta çıkan kırmızı lekelerden, tarikat taçlarına; mezar taşı işlemelerinden tatlılara; kişi, yer isimlerinden çinilere ve kumaş desenlerine kadar Türk kültürünün hemen her alanında kendine yer edinen gülün, Osmanlı coğrafyasının en önemli anlatım unsurlarından biri olduğu vurgulanmıştır. Kitâb-ı Gül'de bu unsurlar genellikle gazellerden seçilen beyitlerle örneklenerek gülün kültürümüzdeki yeri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Kitâb-ı Gül'ün birinci bölümünde genellikle gülün tarihçesi üzerinde durulmuş ve antik dönemlerden günümüze kadar hemen her medeniyette simgesel bir anlama sahip olduğu tespit edilmiştir. Gül kelimesinin ve gülden türeyen birçok kelimenin Anadolu'nun birçok yerinde çocuklara hâlâ isim

olarak verildiği, semâvî dinlerde de kendilerine özgü birer anlama sahip olduğu, gülün sadece edebiyatta değil, minyatürde, seramikte, dokumada, tezhipte, ahşapta, yer isimlerinde, rüya tabirlerinde vb. kullanımını üzerinde durulmuştur.

Eserin ikinci bölümünde gülün yetiştirilmesi, sevdiği toprak türleri, gül yağı ve gül suyu çıkarılması, gülün meyve vermemesi, gülün yılda bir defa açması, kışın soğuktan korunması, gülün güneşle açması, bahar yağmurlarının güle faydalı olması, dikensiz gül yetiştirilmesi gibi bitkisel özelliklerin klâsik Türk şiirine yansıyan yönleri üzerinde durulmuştur. Çünkü Klâsik Türk şiirinde bir güzellik sembolü olan gül, sevgiliyi simgeler. Sevgili, güle veya rengi, şekli, dokusu, kokusu vb. yönlerden gülün bir özelliğine benzetilir. Eserde seçilen örnek beyitlerde de bu durum açıkça ortaya konmuştur.

Dîvân şâirleri gülün açmadan önceki hali olan goncayı, gülün yaprağını, dikenini, fidanını, üzerinde oluşan çiğ damlalarını çeşitli vesilelerle sevgiliye, sevgiliye ait bir özelliğe, âşğın bir haline veya rakibe benzetmişlerdir. Üçüncü bölümde gülün ve unsurlarının somut-soyut manaları, goncanın şaire hayal ettirdikleri ve gül çeşitleri üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmuştur. Dîvân şiirinde hâkim olan gül rengi kırmızıdır. Bunda, sevgilinin dudağının ve yanağının; şarap, kan, ateş vb. unsurların renginin kırmızı olmasının, gülün rengini bülbülün kanından alması efsanesinin ve şairlerin genel olarak kırmızı gülü kullanmalarının payı büyüktür. Bundan dolayı da kırmızı gül ve etrafındaki soyut ve somut manaların izleri ele alınan beyitlerde görülmektedir.

Gülün dinî ve tasavvufî yönünün işlendiği kısım ise dördüncü bölümdür. Özellikle Hz. Muhammed (sav) başta olmak üzere, Hz. İbrahim, Hz. Yâkup, Hz. Yûsuf, Hz. Süleyman, Hz. Musa, Hz. İsa gibi peygamberlerin, dinî şahsiyetlerin, dinî kavramların çeşitli yönleriyle güle benzetildikleri görülmüş, tasavvufta, tarikatlarda gülün çeşitli manalara geldiği örnek beyitlerle ortaya konmuştur. Hz. Muhammed'in güle benzetildiği, terinin gül gibi koktuğu, teninin gül rengi olduğu beyitlerin temel konusunu oluşturmaktadır. Bunun yanında birçok peygamber kıssası da güle ilişkilendirilmiştir.

Osmanlı toplumunda gül çok önemli bir yer edindiği için birçok alanı etkilemiştir. Sosyal hayattaki kişilerin giyim-kuşamları, süsleme, mutfak, mimarî, tedavi, atasözü ve gelenekler vb. güle ilişkileri bakımından beşinci bölümde ele alınmışlardır. Özellikle elbiseler üzerindeki gül işlemlerinin,

şâirlerin dikkatini çektiği, kitap isimlerine en çok yansıyan çiçeğin gül olduğu, gülden gül suyu, gül şerbeti, güllaç, gül şekeri yapıldığı beyitlerle örneklendirilmiştir. Gülle ilgili birçok atasözü ve deyim de beyitlerde kendine yer bulmuştur. Bunların yanında tarihî, efsanevî şahsiyetler ve topluluklardan bahsedilerek Dahhâk, Nemrûd, Ayâz, Ferhâd-Hüsrev-Şîrîn, Tatar gibi tarihî şahsiyetlerle ilgili kıssalar gül ile beraber ele alınmışlardır.

Kitab-ı Gül'ün altıncı bölümünde ise gül-sevgili, âşık ve diğer şahsiyetler üzerinde durulmuştur. İnsanın çocukluk, gençlik ve yaşlılık evreleri gülün gelişim evrelerine benzetilmiştir. Sevgilinin bedeni, uzuvları, maddî ve manevî halleri ile gül arasında çeşitli ilişkiler kurulmuştur. Sevgilinin ağzı, dudağının rengi, yanağı, teni, güle benzetilmiştir. Davacı, dadı, çalgıcı, şâir, gelin, defterdâr vb. gibi sosyal hayatta şairin karşısına çıkan diğer şahsiyetler de gülle ilişkilendirilmiştir.

Eserin yedinci bölümünde gülün, tabiattaki anâsır-ı erba'a, kozmik âlem, dünya, ay, güneş, hayvanlar ve diğer çiçeklerle ilişkisi işlenmiş ve kâinatta mevcut birçok varlık ile çeşitli yönleriyle ilişkisi ele alınmıştır. Özellikle gül-bülbül ilişkisi Divân şiirinin en önemli mazmunlarından olduğu için geniş bir yelpazede işlenmiş ve gülün kırmızı rengini bülbülün kanından aldığı yönündeki efsaneler beyitlerde sıkça işlenmiştir. Bunun yanı sıra arzu, maksat, ikbâl, sabır gibi soyut kavramların gül ile ilişkileri üzerinde durulmuş, gülün diğer çiçek ve ağaçlarla benzerlik yönleri örnek beyitlerle ortaya konmuştur.

Kitâb-ı Gül, gülün çok zengin bir edebî kültürün vazgeçilmez bir parçası olduğunu, etrafındaki birçok unsurun edebî metinlere dâhil edildiğini, gülle ilgili maddî ve manevî birçok unsurun ele alındığını, klâsik Türk şiirinin vazgeçilmez unsurlarından biri olduğunu anlatır. Gülün dinî yönden birçok kıssa ile ilişkilendirildiğini, tasavvufta birçok tarikatın sembolü olarak kullanıldığını, pek çok tarihî ve efsanevî kahramanın gül ile bezerlik ilişkilerinin kurulduğunu vb. yani gül ile ilgili her şeyi ayrıntılı bir şekilde ele alır. Kitâb-ı Gül, gülle ilgili aklımıza takılan birçok soruya cevap veren ve son derece akıcı bir dili ve okuyucuyu yormayan ve seçilen örnek beyitlerle okuyucuları zengin bir mana denizine taşıyan, adından da anlaşılacağı üzere gülü bütün teferruatlarıyla anlatan edebî bir eserdir.

Kitâb-ı Gül, gülün sosyal hayatımıza, edebiyatımıza, kültürümüze yansıyan yönlerini ortaya koyması açısından önemlidir. Gülle ilgili daha önce değinilmemiş, gözden kaçmış bütün her şeyi bir arada bulabileceğimiz bir eser

olan Kitab-ı Gül, tabiri caizse bir “gül ansiklopedisi” niteliğindedir. Hem kâsik Türk edebiyatı meraklıları için hem de gülle ilgili araştırma yapacak kişiler için önemli bir kaynak kitap özelliği taşıyan Kitâb-ı Gül, divân şiirinden seçilen örnek beyitlerle de okuyucuya gülle alakalı farklı bir bakış açısı kazandırmaktadır. Çünkü gül, klâsik Türk edebiyatı ürünlerinde birçok yönden ele alınmış ve şiirlerde birçok unsur ile beraber kullanılmıştır.

Eserde her yüzyılın önde gelen ve ismi daha az duyulmuş şâirlerin şiirlerinden örnek beyitler seçilmesine rağmen taranan divân sayısının 120'yi bulduğunu belirten Talip Çukurlu, Kitâb-ı Gül'ün ne kadar ayrıntılı ve emek isteyen bir çalışmanın ürünü olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca gülün sadece klâsik şiirimizdeki yönleri değil günümüzde de gülün ele alınmış biçimi eserde kendine yer bulmuştur. Daha önce de belirttiğimiz gibi Kitâb-ı Gül'de gülle alakalı ele alınan örnek beyitlerin geneli gazellerden alınmıştır. Eserle ilgili yapılabilecek tek eleştiri sadece gazellerden örnek beyitlere yer verilmesidir. Divânlarda bulunan diğer nazım türlerinde de gülle alakalı farklı manalar bulunabilirdi. Özellikle kasidelerde gülün hem Hz. Muhammed (sav) hem de dönem padişahlarını nasıl temsil ettiği konusunda daha fazla örnek beyit alınarak gülle alakalı farklı temsillere ulaşılabilirdi.

Sonuç olarak Kitâb-ı Gül, divân şiirine ilgi duyan okuyucular ve bu konuda ayrıntılı çalışmalar yapacak olan araştırmacılar için önemli bir kaynak kitap hüviyeti taşımaktadır. Çünkü gül yetiştiriciliğinden, gül çeşitlerinden, gülün divân şairleri tarafından nasıl kullanıldığından tutun da gülün tasavvuftaki soyut manalarına, tabiatın dört temel unsuru olan ateş, su, toprak ve havayla ilişkisine kadar birçok şey Kitâb-ı Gül'de yer almaktadır. Talip Çukurlu'nun dediği gibi, Kitâb-ı Gül'de, evrenin gözde çiçeği olan gülün birçok kültürdeki hiç duymadığımız özelliklerini ve Osmanlı toplum hayatının ayrılmaz bir parçası olarak Osmanlı şiirine yansıyan benzersiz yönlerini bulacaksınız.